

4. Cheetham & Chivers. Towards a holistic model of professional competence, *Journal of European Industrial Training*. – 1996. – 20 (5). – P. 20-30.
5. Hodkinson P. & Issitt M. *The Challenge of Competence*. – London: Casell University, 1995.
6. Van der Klink The investigation of competencies within professional domain / M. Van der Klink, J. Boon // *Human Resource development International*. – 2002. – 5 (4). – P. 411-424.

Bibliography

1. Atamanchuk P.S. *Didactic Fundamentals of Formation of Schoolchildren's Physics and Technology Competences: Monograph* / P.S. Atamanchuk, O.P. Panchuk. – Kamyanets-Podilskiy: K-PNU, 2011. – 252 p. (in Ukrainian)
2. Golovan M.S. Peculiarities of Competence-based Approach Realization in the Process of Professional Training of Specialists in Higher Educational Establishments / M.S. Golovan // *Humanitarnyi visnyk – Dodatok 1 do vyp. 27, tom VII (40) : Tematychnui vypusk «Vysha osvita Ukrainy v contexti integratsii do Evropeiskogo osvitynogo prostoru»*. – K. : Gnozis, 2012. – P. 79-88 (in Ukrainian)
3. Gryshenko G.O. Formation of Methodic Competences of Future Teachers of Physics in the Process of Work on Course or Diploma Projects / G.O. Gryshenko, V.O. Nizhnegorodtsev // *Zb. nauk. prats Kamyanets-Podilskogo natsionalnogo universitetu imeni Ivana Ohienka. Seriya pedahohichna* [redkol.: P.S. Atamanchuk ta in.]. – Kamyanets-Podilskiy: Kamyanets-Podilskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2011. – Vyp. 17. – P. 144-147 (in Ukrainian)
4. Cheetham & Chivers. Towards a holistic model of professional competence // *Journal of European Industrial Training*. – 1996. – 20 (5). – P. 20-30.
5. Hodkinson P. & Issitt M. *The Challenge of Competence*. – London: Casell University, 1995.
6. Van der Klink The investigation of competencies within professional domain / M. Van der Klink, J. Boon // *Human Resource development International*. – 2002. – 5 (4). – P. 411-424.

УДК 378.011.3-051

Желанова Вікторія Вячеславівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка
E-mail: nikadpo91@rambler.ru

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА ВНЗ: КРИТЕРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ТА ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми творчого мислення у контексті соціально-економічних та освітніх викликів сьогодення. Висвітлено теоретико-концептуальні аспекти феномену творчого мислення, а саме: розглянуто його семантичні складники, типи, етапність творчого процесу. Розглянуто

сензитивність студентського віку до розвитку «соціогенних потенцій» особистості, до яких відноситься й творче мислення. Викладено базові критерії сформованості творчого мислення студентів (вмотивованість, дивергентність, точність, оригінальність, пошуково-перетворювальний характер, гнучкість, швидкість) і сукупність відповідних їм показників. Репрезентовано діагностичний інструментарій для визначення сформованості творчого мислення студентів.

Ключові слова: мислення, творчість, творче мислення, критерії та показники сформованості творчого мислення студента.

Zhelanova Victoria – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of Theory and History of Pedagogy, Borys Grinchenko Kyiv University.

E-mail: nikadpo91@rambler.ru

CREATIVE THINKING OF A HIGH SCHOOL STUDENT: CRITERIA AND DIAGNOSTIC INSTRUMENT

Summary. The article substantiates the urgency of the problem of creative thinking in the context of socio-economic and educational challenges of our time. The theoretical and conceptual aspects of the phenomenon of creative thinking are highlighted, namely: its semantic components, types, stages of the creative process are considered. The sensitivity of the student's age to the development of sociogenic potentials of the individual is considered, including creative thinking. It was developed on the basis of observance of certain requirements (the criteria should be objective, include the essential, main points of the phenomenon that is being researched, cover the typical side of the phenomenon, formulate clearly, briefly, accurately, measure exactly what the researcher wants to test) the basic criteria for the formation of students' creative thinking motivation, divergence, accuracy, search-and-conversion character, originality, flexibility, speed) and a set of corresponding indicators. The diagnostic tool is presented for determining the formation of students' creative thinking.

Key words: thinking, creativity, creative thinking, criteria and indicators of formation of student's creative thinking.

Желанова Виктория Вячеславовна – доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры теории и истории педагогики Киевского университета имени Бориса Гринченко.

E-mail: nikadpo91@rambler.ru

ТВОРЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ СТУДЕНТА ВУЗа: КРИТЕРИАЛЬНЫЙ АППАРАТ И ДИАГНОСТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ

Аннотация. В статье обоснована актуальность проблемы

творческого мышления в контексте социально-экономических и образовательных вызовов современности. Освещены теоретико-концептуальные аспекты феномена творческого мышления, а именно: рассмотрены его семантические составляющие, типы, этапность творческого процесса. Рассмотрена сензитивность студенческого возраста к развитию «социогенных потенциалов» личности, к которым относится и творческое мышление. Изложены базовые критерии сформированности творческого мышления студентов (мотивированность, дивергентность, точность, поисково-преобразовательный характер, оригинальность, гибкость, скорость) и совокупность соответствующих им показателей. Представлен диагностический инструментарий для определения сформированности творческого мышления студентов.

Ключевые слова: мышление, творчество, творческое мышление, критерии и показатели сформированности творческого мышления студента.

Постановка проблеми, її актуальність. Соціально-економічні, інноваційно-освітні трансформації в житті України, а також глобалізаційні процеси, пов'язані з орієнтацією держави на інтеграцію зі світовою спільнотою зумовлюють потребу в діяльних, творчо мислячих фахівцях, здатних самостійно вирішувати багатоаспектні завдання в нестандартних ситуаціях професійної діяльності. До того ж, на думку науковців (Б. Триллінг і Ч. Фейдл), спроможність приймати рішення, інноваційність, креативність й новаторство є провідними навичками ХХІ століття [7]. Формування окреслених якостей особистості сучасного студента є стратегічним орієнтиром вищої освіти. Тобто, важливим завданням освітнього процесу в сучасному ВНЗ є підготовка компетентних фахівців, які відповідають вимогам сучасного ринку праці й мають високий творчий потенціал. Отже, розвинуте творче мислення є необхідною особистісною й професійною якістю людини на початку третього тисячоліття. При цьому постає проблема з'ясування критеріїв і показників, а також діагностики сформованості творчого мислення студента.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасний науковий дискурс репрезентує дослідження широкого кола науковців, у працях яких належну увагу приділено різним аспектам проблеми творчого мислення, а саме: загальнотеоретичні основи феномену творчості (О. Антонова, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, А. Коршунов, О. Кюльпе, К. Марбо, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Е. Торренс); виокремлення певних видів і типів творчості (Д. Богоявленська); позиція А. Маслоу щодо диференціації творчості на первинну, вторинну та інтегровану, положення щодо значення творчої діяльності в розвитку особистості (І. Бех, В. Моляко, С. Сисоева та ін.); питання формування творчого

мислення студентів у освітньому процесі ВНЗ (Т. Танько, Г. Тимофеева, Л. Яренчук). Проте, при такій високій зацікавленості різними аспектами проблеми творчості, питання, пов'язані з розглядом критеріїв та діагностикою сформованості творчого мислення студента ВНЗ залишаються дослідженими не у повній мірі.

Метою статті є висвітлення критеріального апарату та діагностичного інструментарію визначення сформованості творчого мислення студента ВНЗ.

Результати дослідження. Проблема творчого мислення є міждисциплінарною й досліджується на перетині різних галузей педагогіки і психології. Підтвердженням цієї позиції є сутність семантичних складників поняття «творче мислення». Отже, визначимось з теоретичними аспектами поданої статті. Так, у психологічній теорії мислення – це «процес опосередкованого та узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках та відношеннях» (С. Максименко) [5, с. 163], а творчість – «діяльність людини, що створює нові матеріальні і духовні цінності, що мають суспільне значення» (С. Рубінштейн) [7, с. 52]. Беручи до уваги позиції відомих метрів психологічної науки, тлумачимо мислення як провідний пізнавальний і регулятивний процес особистості, який пов'язаний з опосередкованим, узагальненим і творчим відображенням дійсності; творчість – як діяльність людини, орієнтовану на вирішення певної проблеми за допомогою мислення, результатом якої є нове, оригінальне та суспільно важливе вирішення. Отже, творче мислення визначаємо як процес розумової діяльності людини, який характеризується створенням оригінальних матеріальних або духовних цінностей, встановленням раніше не відомих фактів, властивостей, закономірностей.

Відомо, що творчим особистостям властиві такі риси як-от: уміння бачити неточності, дефекти, незвичність в об'єктах; здатність встановлювати схожість там, де для аналітичного типу воно відсутнє; інстинктивне бачення головного, істотного і можливості перетворення об'єкту, його нового використання; спонтанність сприйняття, свобода від фіксованої установки; привабливість асиметричних, складних об'єктів, які приводяться уявою в гармонічніший порядок (Є. Ільїн) [3, с. 185-188].

Суттєвою, на нашу думку, є позиція Дж. Гілфорда щодо виокремлення конвергентного та дивергентного типів мислення. При цьому науковець доводить, що творче мислення пов'язане саме з дивергентним мисленням, яке передбачає множинну рівною мірою правильних варіантів розв'язання задач. Цей тип мислення ґрунтується на інтуїції. Головною характеристикою дивергентного мислення є креативність – здатність породжувати нові, незвичайні ідеї [9].

Варто зауважити, що творче мислення пов'язане з етапами творчого процесу, які в концепції Я. Пономарьова представлені такими фазами:

1. Підготовка – фаза логічного аналізу, на якій для розв'язання творчої проблеми використовуються знання суб'єкта, які він актуалізує, відтворює в конкретній ситуації.

2. Натхнення – фаза вербалізації інтуїтивного вирішення проблеми, на якій людина не може пояснити як отримала результат, але відчуває, що проблема вирішена.

3. Інсайт – фаза інтуїтивного вирішення проблеми, характерною ознакою якої, є неусвідомлений засіб розв'язання проблеми.

4. Прийняття рішення – фаза формалізації вербалізованого розв'язання проблеми, коли рішення отримує кінцеву логічно завершену форму й людина найбільш повно осмислює і процес, і результат творчої діяльності [6].

Зауважимо, що у процесі визначення критеріїв та показників творчого мислення, необхідно урахувати, що критерій є ознакою, за допомогою якої оцінюється рівень сформованості творчого мислення студентів, а показник – компонентом критерію, що характеризує його типові особливості та сутність [2, с. 73].

Важливим аспектом дослідження є дотримання певних вимог, а саме: критерії мають бути об'єктивними; включати суттєві, основні моменти явища, яке досліджується; охоплювати типовий бік явища, формулюватися ясно, коротко, точно; вимірювати саме те, що хоче перевірити дослідник [4]. У процесі визначення критеріїв і показників творчого мислення доцільно урахувати сензитивність студентського віку щодо розвитку таких «соціогенних потенцій» особистості, як-от: 1) формування професійних, світоглядних і громадянських якостей майбутнього фахівця; 2) розвиток професійних здібностей і сходження до вершин творчості як передумови подальшої самостійної професійної творчості; 3) становлення інтелекту і стабілізації рис характеру; 4) перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; 5) формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією (Б. Ананьєв) [1, с. 146].

Отже, синтезуючи окреслені точки зору відомих дослідників щодо сутності, типів та особливостей досліджуваного феномену, етапності творчого процесу, а також особливостей студентського віку викладемо критерії і показники сформованості творчого мислення, а також діагностичні методики їх вимірювання.

1. Вмотивованість – бажання до саморозвитку, отримання нових знань (Опитувальник А. Реана «Мотивація успіху та побоювання невдач»).

2. Оригінальність – створення абсолютно нових ідей, пошуку

нових варіантів розв'язань поставлених завдань (Тест Е. Торренса «Закінчи малюнок»).

3. Дивергентність – створення множини рівною мірою правильних варіантів розв'язання задачі, здатність породжувати нові, нестандартні ідеї (Тест вербальної креативності (RAT) С. Медніка).

4. Пошуково-перетворювальний стиль – пошукова активність, схильність до експерименту (Написання твору-есе).

6. Гнучкість – уміння пристосовуватись до зміни діяльності, швидко переключатися з одного типу завдань на інші (Методика А. Лачинса «Гнучкість мислення»).

7. Швидкість – уміння знаходити якомога більше шляхів розв'язання поданого завдання, за певний проміжок (субтест Дж Гілфода «Використання предметів»).

Стисло прокоментуємо запропонований діагностичний інструментарій щодо визначення сформованості творчого мислення.

Діагностика мотивації до творчої діяльності (критерій «вмотивованість») визначається в дослідженні за методикою А. Реана «Мотивація успіху та побоювання невдач». У процесі діагностичної роботи студентам пропонується обрати позитивну чи негативну відповідь на кожен з двадцяти пунктів. Відповіді обробляються за такими якісними і кількісними показниками: «Мотивація на невдачу» або «Побоювання невдачі» – 1 до 7 балів; невизначений мотиваційний полюс – 8 – 14 балів; «Мотивація на успіх» – 14 – 20 балів.

За критерієм «оригінальність мислення» обрано адаптацію одного з субтестів повного тесту Е. Торренса «Закінчи малюнок». Студентам запропоновувалось закінчити 10 малюнків та придумати до них оригінальні назви. Е. Торренс визначав рівень креативності за несхожістю малюнків. Тобто, чим рідше повторювався у респондентів певний варіант розв'язання завдання, тим оригінальнішою вважалася ідея. Якщо малюнок не повторювався жодного разу у групі, він вважається унікальним.

Для вимірювання дивергентності мислення студентів, було обрано тест вербальної креативності (RAT) С. Медніка. Ця методика призначена для діагностики вербальних творчих здібностей за базовими показниками: кількість асоціацій, унікальність та оригінальність, що характеризує здатність пропонувати унікальні ідеї (унікальною вважається відповідь з індексом оригінальності $ZI = 1$), відмінні від очевидних, загальноприйнятих, банальних. У тесті використовуються словесні тріади (30 шт.). До кожної добирається слово, яке б могло поєднуватися з кожним з трьох слів та утворювати логічне словосполучення.

Для діагностики гнучкості мислення, як одного з критеріїв творчого мислення, обрано методику А. Лачинса «Гнучкість мислення», спрямовану на визначення коефіцієнта когнітивної гнучкості, яка

пов'язана з перебуваючою сприйняття у змінній ситуації зі своєчасним й адекватним ухваленням рішень, що є особливо важливим, оскільки у творчому процесі часто виникає необхідність оперативно реагувати на мінливі ситуації.

Для вимірювання швидкості мислення пропонується субтест Дж Гілфода «Використання предметів», сутність якого полягає у перерахуванні максимальної кількості використання певного предмету упродовж 3 хв. За кожну вірну відповідь студент отримує 1 бал. Вдалими відповідями вважаються ті, які не були озвучені у прикладі використання завдання, або не були занадто очевидними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відтак, визначення критеріїв та показників ґрунтується на трактуванні творчого мислення як процесу розумової діяльності людини, який характеризується створенням оригінальних матеріальних або духовних цінностей, встановленням раніше не відомих фактів, властивостей, закономірностей; критеріїв – як ознак, за допомогою яких оцінюється рівень сформованості творчого мислення студентів, а показників – як компонентів критерію, що характеризують його особливості. Представлені критерії відбивають сутнісні ознаки творчого мислення студентів ВНЗ. Вони розкриваються через низку показників. Подані у статті критерії та показники є підґрунтям добору методик для діагностики сформованості творчого мислення студентів ВНЗ. Розроблений діагностичний інструментарій містить як стандартизовані діагностичні методики, так й такі завдання творчого характеру, як написання педагогічного твору-есе, результати якого оброблялись у засіб контент-аналізу. Проте, у даній статті не розглянуто показники за певними критеріями відповідно до рівнів сформованості творчого мислення. Цей аспект дослідження буде предметом подальших наукових розвідок.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Желанова В. В. Критерії та показники сформованості рефлексивних конструктів майбутнього вчителя початкових класів у системі контекстного навчання у ВНЗ / В. В. Желанова // *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*: Сер. «Педагогіка. Соціальна робота». – 2013 – № 26 – С. 72–74.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 448 с.
4. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М.: Просвещение, 1985. – 128 с.
5. Максименко С. Д. Теорії і практика психолого-педагогічного дослідження / С. Д. Максименко. – К.: НДІП, 1990. – 240 с.
6. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарев. – М.: Академия, 1998. – 296 с.

7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 341 с.
8. Триллінг Б. і Фейдл Ч. Навички XXI століття. Навчання для життя у наш час (переклад з англійської С. Христофорової) / Б. Триллінг, Ч. Фейдл [Електронний ресурс]. – URL: <http://edu.rucamp.org/posts/14425029>. – Заголовок з екрана. – Мова укр.
9. Guilford J. P. The nature of human intelligence / J. P. Guilford. – N.Y.: McGraw-Hill, 1967. – 156 p.

Bibliography

1. Ananiev B.G. Man as an Object of Knowledge / B.G. Ananiev. – St. Petersburg.: Peter, 2001. – 288 p. (in Russian)
2. Zhelanova V.V. Criteria and indexes of the formation of reflexive constructs of the future teacher of elementary classes in the system of contextual education in higher educational institutions / V.V. Zhelanova // *Nauk. mag Uzhhorod nat Un-th: Ser. «Pedagogy. Social work»*. – 2013. – № 26. – P. 72-74. (in Ukrainian)
3. Illin E.P. Psychology of creativity, creativity, giftedness / E.P. Illin. – St. Petersburg.: Peter, 2011. – 448 p. (in Russian)
4. Kulyutkin Yu.N. Psychology of adult learning / Yu.N. Kulyutkin. – M.: Enlightenment, 1985. – 128 p. (in Russian)
5. Maksimenko S.D. Theories and practice of psychological and pedagogical research / S.D. Maksimenko. – K.: NDIP, 1990. – 240 p. (in Ukrainian)
6. Ponomarev Ya.A. Psychology of creativity / Ya.A. Ponomarev. – M.: Academy, 1998. – 296 p. (in Russian)
7. Rubinshtein S.L. Problems of General Psychology / S.L. Rubinstein. – M.: Pedagogika, 1973. – 341 p.
8. Trilling B. and Feydl C. skills of the XXI century. Education for life in our time (translation from English S. Khristoforova) / B. Trilling, C. Feydl [Electronic resource] – URL: <http://edu.rucamp.org/posts/14425029> (in Ukrainian)
9. Guilford J.P. The nature of human intelligence / J.P. Guilford. N.Y.: McGraw-Hill, 1967. – 156 p. (in English)

УДК 377.35

Зельман Леся Несторівна – викладач кафедри іноземних мов Львівського університету бізнесу та права
E-mail: zelman_lesya@ukr.net

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. Автором зазначено, що реформування системи професійно-технічної освіти спричинено соціально-економічними та суспільно-політичними чинниками. Доведено важливість якісної професійної підготовки кваліфікованих працівників сфери обслуговування в сучасних соціально-економічних умовах. Охарактеризовано такі шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування: розвиток їхніх комунікативних